

HOMMO BOS

Melle Wachtmeester

*SM Dat je weg moet voor zo'n projekt,
dat blijft altijd moeilijk WW*

Bijna tien jaar geleden legde de gemeente Vlagtwedde met het bestemmingsplan Bourtange de basis voor een ingrijpend rekonstruktieplan, dat niet alleen het gezicht van dit grensdorp drastisch zou veranderen, maar dat ook het leven van alledag in het oude vestingdorp danig zou beïnvloeden.

Het voorjaar van 1971 was een keerpunt in de geschiedenis van Bourtange, maar de vraag waar toen nog iemand een antwoord op wist, was of de komende veranderingen in het voor- of nadeel van de Bourtangers zouden uitvallen.

Eén ding was duidelijk aan het begin van de zeventiger jaren. Het eens zo bloeiende dorp was in de versukkeling geraakt. Het was in 1580 Willem van Oranje, die de strategische waarde van de zandrug in het moerasgebied, dat een natuurlijke buffer vormde tussen Groningen en Westfalen, onderkende. Hij was het ook die de opdracht gaf een schans met vijf bastions te graven, waardoor de belangrijkste verbindingsweg van de stad Groningen, die in Spaanse handen was gekomen, zou worden geblokkeerd.

De fortresse Bourtange zou steeds verder worden uitgebouwd en werd bijna tachtig jaar later, bij de vrede van Munster als onneembaar beschouwd. Eerst halverwege de achttiende eeuw zou het fort Bourtange zijri grootste omvang bereiken. In 1796 legden de Fransen nog een verdedigingslinie aan langs de Duitse grens, maar de strijdmethoden veranderden en nog geen veertig jaar later, had de vesting al zo aan strategische waarde in-

geboet, dat het aantal in de vesting gelegerde militairen geleidelijk aan werd afgebouwd. Militairen maakten plaats voor burgers. Gevluchte Poolse joden streken in het dorp neer en bouwden in 1842 een synagoge; de handel kwam op gang. En

wie niet van de handel leefde, leefde van de landbouw.

Aftakeling en vergrijzing

Nog geen tien jaar na de bouw van de synagoge werd de vesting ontmanteld en

in 1870 werd een begin gemaakt met de sloop van de beide poorten. De handel met het Duitse achterland bloeide, ook in de jaren na de Tweede Wereldoorlog. Bourtange bleef lang een belangrijke grenspost, vooral omdat in die na-oorlogse jaren Nederland nog een goedkoopste-eiland voor de Duitsers was. Met het afnemen van de prijsverschillen, nam ook de handel af. De Bourtanger middenstand zag de omzetten teruglopen. Aan het begin van de zestiger jaren was het grensverkeer zodanig afgenomen, dat de meeste douane-beambten uit Bourtange werden overgeplaatst naar elders. In de landbouw was de schaalvergroting op gang gekomen. De landbouwers rond Bourtange kregen een extra klap te verwerken toen van oorsprong Duitse gronden, die in pacht waren gegeven aan Nederlandse boeren, weer in het bezit moesten worden gesteld van de Duitse eigenaren. De aftakeling zette in, de vergrijzing begon.

Alleen het marktplein, enkele officierswoningen, een stukje van de oude buitengracht, de door de Fransen aangelegde linie en de noordelijke Leidijk herinnerden nog aan de rijke historie van Bourtange.

Dan wordt in 1967 de "Stichting Vesting Bourtange" gevormd. Een ambitieus plan krijgt gestalte. Bourtange zou weer teruggebracht moeten worden in de staat van 1742. Als dat zou lukken, zou Bourtange als bezienswaardigheid, als toeristische attractie, weer een toekomst hebben. Voor de historici in de stichting moet het daarnaast een enorme uitdaging zijn geweest om in de voetsporen van Willem van Oranje, van Coehoorn en Pieter de la Rive opnieuw een vesting aan te leggen op die zandrug in het

al lang ontgonnen Bourtanger Moor.

In het voorjaar van 1971 is het bestemmingsplan in ontwerp gereed. Het enthousiasme van de Stichting wordt niet door alle Bourtangers gedeeld. In eerste instantie worden 46 bezwaarschriften ingediend. Reden voor het Vlagtwedder gemeentebestuur om een hoorzitting in het dorp te houden. Daarbij blijkt dat de bezwaren van de Bourtangers vooral worden ingegeven door zorg over de centen: "*Wat levert mien stee op*".

Eén van de weinigen die z'n bezwaren overeind houdt, is Hommo Bos, 51 jaar toen, geboren en opgegroeid in Bourtange, waar hij een landbouwbedrijf heeft van 11 hektare. Te klein, volgens de nieuwe normen, maar Hommo weet z'n boterham best te verdienen. Geen man van poespas, niet iemand die zo nodig mee moet doen. Als er een nieuwe trekker moet komen, zal de grond de benodigde financiën moeten opbrengen en niet de Rabo-bank.

Als alles geleidelijk gaat, doe je zo weinig mogelijk mensen pijn

Zijn bescheiden boerderij, aan de Bisschopsweg nummer 19, ligt precies op de plaats, waar het Kroonwerk Schuitediep moet komen. Hij moet weg van het "olie stee" en dat gemis is met geen geld goed te maken. In die tijd speelt ook het plan Kikkert in de gemeente Vlagtwedde. Een plan voor de aanleg van een militair oefenterrein van enkele duizenden hektares. Hele dorpen zullen daarvoor moeten wijken. Hommo toen over het rekonstruktie-plan: "*Het is eigenlijk net als met het militaire plan. Daar worden ook mensen van hun woonplaats verdreven. Beide plannen zijn in dat opzicht identiek*".

Zijn bezwaren gaan verder. "*Als het*

doorgaat, wordt Bourtange mooi", zegt hij, "*maar profiteren de Bourtangers er ook van. De nieuwe vestingwoningen worden voor jonge mensen zo goed als onbetaalbaar. En welke oudere Bourtanger zal zich nog in de schuld zetten om een nieuw pand aan te schaffen? Ik ben bang dat alleen oudere, welgestelde mensen van buiten het dorp zich hier zullen vestigen en dan gaat de vergrijzing door*".

Liever zou hij zien, dat het rekonstruktie-plan geleidelijker zou worden doorgevoerd. "*Over twintig jaar is van de oude garde in Bourtange niet veel meer over. De jongeren trekken sowieso weg. Als alles geleidelijk gaat, doe je zo weinig mogelijk mensen pijn. Maar misschien sta ik over tien jaar wel heel anders tegenover de plannen. Dan ben ik 61 en dan ligt het met uitkoop natuurlijk ook heel anders*".

Dat was Hommo Bos in 1971. Hoe is het nu?

De boerderij staat er nog, maar de vestingwerken zijn al bijna tot op het erf gevorderd. In de gang naar de achterkamer hangt aan de muur een grote kleurenfoto van de nieuw opgebouwde Friese Poort. Verder lijkt er weinig veranderd in de woning, alleen in de lektuurbak zitten nu een paar brochures en kaarten van de rekonstruktie van de vesting. Z'n 11 hektare land heeft-ie nog, maar de koeien heeft hij van de hand gedaan. Investeren voor een koeltank wilde hij niet, een premie voor het indammen van de melkplas was aantrekkelijker. "*Het land heb ik er nou nog bij, half aardappelen, half koren. Dat is nog te doen, naast m'n nieuwe werk*". Nieuw werk? Bijna verontschuldigend ver-

telt hij: "Ja, ik ben nou in dienst van de Grontmij. Ik werk mee aan de rekonstruktie. Plezierig werk. Van alles wat: stenen rijden en dakpannen, zoden ook, grasmaaien, vuilnisemmers plaatsen. Het werk mag ik graag doen. Het is afwisselend en ik heb er een goede boterham aan, maar de rekonstruktie op zich, daar kan ik nog steeds niet van zeggen, dat ik er blij mee ben.

Jongeren hebben hier geen emplooi

Kijk, het plan zou het dorp verjongen, maar dat is niet zo. Jongeren hebben hier geen emplooi. Als je nu in de kom van het dorp kijkt, dan wonen daar op een enkeling na allemaal bejaarden. In die nieuwe vestingwoningen wonen wel meest Bourtangens. In het begin keek men nogal tegen de prijzen aan. Veertig tot zestigduizend gulden, was ook nogal wat geld in die tijd, maar de meesten hebben een goede cent voor hun oude woning teruggekregen.

De mensen zijn ook behoorlijk tevree over hun nieuwe woning. Ze hebben wat minder privacy en alles is een beetje bekrompen aangelegd, je hebt haast geen ruimte rond de woning. En er is natuurlijk nogal wat loop om je huis. Soms staan hier 's morgens al zes tot acht bussen met toeristen en drie tot vierhonderd luxe auto's op een zondag is geen buitenslag.

Daar moesten ze wel aan wennen en aan al die mensen die dan door de ramen naar binnen zitten te kijken en zeggen: "Gò, er wonen gewone mensen in". Maar ja, de meeste Bourtangens trekken er zelf ook op uit, als het hier erg druk is."

Lang zal het niet meer duren, dan moet ook Hommo's boerderij worden ge-

sloopt. Hij is al druk op zoek naar een nieuwe plek. Het liefst wil hij bij Bourtange blijven wonen, ook al omdat hij z'n land voorlopig nog wil houden, maar in de kom van het vestingdorp wil hij niet wonen. Waar hij terecht komt weet hij nog niet "Kijk, datje weg moet voorzo'n projekt, dat blijft altijd moeilijk. En ook datje niet precies weet, wanneer je weg moet. In zo'n situatie doe je niet zoveel meer aan je woning. Dat staat allemaal stil. Dat heb je hier veel meer gezien."

Voelt hij zich nog wel thuis in het nieuw opgetrokken Bourtange. Vroeger kon je in die oude pandjes een stuk leven zien in de veranderingen die mensen hadden aangebracht. Nu is alles van een bijna steriele nieuweid.

Hommo: "Op het marktplein is niet zoveel veranderd, maar de rest... Je loopt er nog wel eens langs en dan zegje: hier heeft dat huis gestaan en daar woonde die, maar je vind de plek haast al niet meer terug.

Ik bekijk het ook zo: als er niets gebeurd zou zijn, zou Bourtange nu een uitgeleefde boel zijn. Het dorp is nu geweldig bekend in binnen- en buitenland. Over tientallen jaren, honderd jaar misschien, dan is hier een groots verleden herleefd en zullen de mensen blij zijn dat dat bewaard is gebleven. De horeka heeft er nu een goudmijntje aan. De overige Bourtangens niet zo, maar misschien gaat er ook te weinig initiatief van de bevolking uit. Er is hier voor de toeristen nog weinig te doen. Je kunt de boel bekijken, maar dan heb je het ook gehad."

Is de sfeer in het dorp veranderd?

Hommo: "Ik moet zeggen, dat me dat is meegevallen. Het verenigingsleven heeft er niet onder te lijden gehad. De

saamhorigheid is gebleven. Je hebt ook dingen gekregen, die er vroeger niet waren, zoals de jaarlijkse festiviteiten in de vesting. Met het 400-jarig bestaan, deze zomer, hadden we hier een reinie van oud-Bourtangens. Daar waren 1400 mensen. Ik denk, dat zoiets alleen maar in Bourtange kan."

Als zovelen betreurt Hommo Bos, dat café Bik, het bruine établissement waar de gezusters Bik hun beroemde Boontjessoep met Beerenburg serveerden verdwenen is. Hommo: "Bik had natuurlijk moeten blijven, maar de toezeggingen zijn nu binnen voorde bouw van het 's Landshuys, dan kunnen de verenigingen ook weer beter uit de voeten, want het ontbreekt toch wel aan allerlei accommodaties. Mensen die nooit wat met de kerk te maken wilden hebben, komen nu als ze doodgaan noodgedwongen voor het eerst in de kerk, want een andere gelegenheid voor een begrafenis is er niet."

Binnenkort is de nieuwe rondweg om Bourtange gereed. Bourtange heeft z'n bestaan altijd te danken gehad aan het feit, dat er zo'n belangrijke weg door het dorp liep, maar auto's passen niet in het vestingbeeld anno 1742.

Hommo: "Ik denk, dat we wat dat betreft op een kentering staan. Als het verkeer weg is, verdwijnt er toch iets wezenlijks uit het beeld van Bourtange, vooral als er buiten het seizoen weinig toeristen zijn. Dan kon het best eens stil worden. En er gaan ook al zo weinig kinderen naar de school. Daar zou eigenlijk actie voor gevoerd moeten worden door de bevolking. Het aantrekken van jonge gezinnen moest eigenlijk voorop staan. Anders blijft het hier een grijze boel."